

Таццяна Аліферчык

Мінск

Саматызмы ў беларускай мікратапаніміі

Саматызмы – найменні частак цела чалавека (або жывёлы). Даволі часта ў навуковых працах можна сустрэць вызначэнне *анатамічная лексіка/тэрміналогія*, аднак паняцце *саматызмы* ў кантэксце этналінгвістычных і фальклорных даследаванняў падаецца больш удалым, паколькі адлюстроўвае не толькі лексічны/медыцынскі складнік адзначанай групы слоў, але і этнакультурны.

Саматызмы з’яўляюцца аб’ектам увагі навукоўцаў дастаткова даўно. На сённяшні дзень грунтоўна даследаваны саматычны код у фальклору (Т. В. Валодзіна), фразеалагізмы з саматычным кампанентам як у беларускай, так і ў замежнай лінгвістыцы (І. Е. Гардзецкая, Л. У. Кулік, А. А. Занкавец, С. І. Магамедава і інш.), часткова прааналізаваны, у прыватнасці, расійскія і англійскія тапонімы, матываваныя саматычнай лексікай (З. А. Богус). Да беларускай тапаніміі ў гэтым кантэксце навукоўцы не звярталіся. Аднак даследаванне саматычных апелятываў, матывавальных для тапонімаў, як і саміх тапонімаў, мае відавочную этналінгвістычную каштоўнасць.

Саматызмы побач з іншымі групамі апелятываў (напр., гідронімы, геатэрміны і інш.) з’яўляюцца даволі прадуктыўнымі ў якасці рэсурсу топанімінацыі. Гэта абумоўлена наступнымі прычынамі. Па-першае, найменні частак цела (ва ўсякім разе, іх дыялектная, а не медыцынская¹ база) з’яўляюцца адным з самых старажытных пластоў лексікі,

¹ Беларуская медыцынская тэрміналогія распрацоўваецца з 1923 г., падрабязна гл.: А. М. Палуян, *Беларуская анатамічная тэрміналогія*: дыс. ... канд. філал. н. – Гомель 2001, 124 с.; А. Грынкевіч, *Беларускія і рускія тэрміны са значэннем лакальнай арыентацыі анатамічных аб’ектаў у аспекце матывалогіі*, “Роднае слова” 2011, № 8, с. 36.

параўн. славянскія кантынуанты, якія працягваюць праслав. **ruka*², праслав. **golva*³, праслав. **noga*⁴ (мае таксама паралелі з балцкімі мовамі) і інш. Па-другое, самі найменні маюць пэўную культурную канатацыю, якая можа выражацца, напр., у фразеалагізмах з саматызмам, што эксплікуюць праз адзначаны кампанент у іх складзе пэўныя стэрэатыпы, адлюстроўваюць шляхі і спосабы вобразнага мыслення, этнакультурныя здабыткі носьбітаў⁵.

Таму невыпадкова, відаць, для намінацыі аб'ектаў навакольнага асяроддзя (у тым ліку ландшафтнага) выкарыстоўваюцца саматызмы, параўн., такія “геаграфічныя” значэнні (акрамя асноўных прамых) апелятываў *галава* ‘паўвостраў на павароце рэчкі’⁶, *стол. пята* ‘месца на вуглавым павароце поля, дзе знаходзіцца каморніцкі капец’, (таксама у актах 1577 г.) ‘прыкметнае чым-небудзь месца, ад якога пачыналі межаванне зямельных угоддзяў; межавы пункт’⁷ і інш.; параўн. таксама *горла* ‘вузкі выхад з заліва, унутранага мора, рукаў у вусці ракі’, *нос* ‘пярэдня частка судна, самалёта’⁸ і г.д.

Тапанімічныя даследаванні апошніх дзесяцігоддзяў сцвярджаюць ролю антрапацэнтрызму як у топанамінацыі, так і ў моўнай карціне свету ў цэлым. Такім чынам, даследаванне тапонімаў, матываваных саматызмамі (якія З. А. Богус прапануе называць *саматанімы*⁹), даз-

² *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы*: у 12 т., Мінск 1978, т. 11, с. 208–209.

³ *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы...*, т. 3, с. 20.

⁴ *Этымалагічны слоўнік беларускай мовы...*, т. 7, с. 181.

⁵ И. Е. Городецкая, *Фразеологизмы-соматизмы в русском и французском языках*: автореф. дисс. ... канд. филол. н., Пятигорск 2007, 28 с.; Л. У. Кулік, *Беларускія саматычныя фразеалагічныя адзінкі на фоне англійскіх: структурна-семантычны і лінгвакультуралагічны аспекты*: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. н., Мінск 2012, 29 с.; С. И. Магомедова, *Соматизмы “глаз”, “сердце”, “голова” в объективации картины мира: на материале аварского и арабского языков*: дисс. ... канд. филол. н., Махачкала 2009, 176 с.; А. К. Мордвинов, Л. В. Воробец, *Соматизмы в аспекте межкультурной коммуникации* – <http://www.rae.ru/forum2012/189/194> і г.д.

⁶ І. Я. Яшкін, *Беларускія географічныя назвы. Тапаграфія. Гідралогія*, Мінск 1971, с. 44.

⁷ Там жа, с. 160.

⁸ А. А. Занковец, *Лексическая полисемия и фразеологическая активность слова: закономерности взаимовлияния (на материале ЛСГ “соматизмы” русского и белорусского языков)*. – <http://www.bsu.by/Cache/pdf/218213.pdf>.

⁹ Тэрмін *саматанімы* мае відавочную матывацыю, калі адносіцца да онімаў, утвораных ад найменняў частак цела – *саматызмаў*. Параўн., напр., тэрміны *антрапонім* (ад *antropos* ‘чалавек’ і *опота* ‘імя’) ‘уласнае імя, прозвішча, мянушка’ і *антрапаніміка* ‘раздзел анамастыкі, які вывучае антрапонімы’; *тапонім* (*topos* ‘месца’ і *опота* ‘імя’) ‘геаграфічнае найменне’ і *тапаніміка* ‘раздзел анамастыкі, які вывучае тапонімы’ і г.д. Аднак часам, звывчайна ў інтэрнет-рэсурсах, сустракаецца ўжыванне тэрміна *саматаніміка* ў значэнні “лексічная падсістэма мовы, сукупнасць слоў і выразаў,

воліць не проста выдзеліць у беларускім тапаніміконе пэўную асобную групу анамастычных адзінак, але і выявіць асноўныя закамернасьці ўспрыняцця намінаціўнага навакольнага асяроддзя не толькі ў ландшафтным кантэксьце, але і ў тым ліку праз супастаўленьне і суаднясенне з самім сабой/чалавекам. Прычым найбольш цікавыя вынікі пакажуць мікратапонімы, для якіх інфарманты даволі часта падаюць народную версію паходжаньня, напр., драг. *П’ята* – сенажаць, якая мае форму пяты (Бр.). Матэрыял для даследаваньня выбраны са зборніка “Мікратапанімія Беларусі”¹⁰.

Для падрабязнага аналізу першапачаткова неабходна класіфікаваць тапанімічныя адзінкі ў залежнасьці ад матывавальнага апелятыва.

У беларускай тапаніміі зафіксаваны мікратапонім, матываваны лексемай *чалавек*, – драг. *Пудчоловіччэ* – поле, паша, сенажаць, кусты (Бр.). Аднак у дадзеным выпадку відавочна ўжыванне апелятыва са значэньнем ‘мужчына’ (на Тураўшчыне для гэтай лексемы зафіксаваны таксама значэньні ‘асоба’, ‘муж’)¹¹.

Сярод іншых беларускіх мікратапонімаў выдзелены наступныя групы:

галава (бял. *Галава* – урочышча (Маг.); стаўбц. *Галаваціца* – сенажаць (Мін.); стаўбц. *Галавіна* – пясчанае месца (Мін.); драг. *Голова* – сенажаць у лесе (Бр.); драг. *Голова* – сенажаць, на якой расце трава – чорнагалоў (Бр.); лун. *Головка* – сенажаць каля Прыпяці (Бр.);

валасы (драг. *Волосаха* – паша з бярэзнікам і лазой; поле (*калісьці тут паслі валой* – інфарм.) (Бр.); пін. *Волосоўшчына* – поле і лес (Бр.); пін. *Волосоўшчына* – лес і сажалка (Бр.); стаўбц. *Валасадзіца* – поле (Мін.); рэч. *Валасач* – урочышча (Гом.); навагр. *Валасенская галіна* – балота (Гр.); брасл. *Валасянка* – урочышча (Віц.); чэрв. *Валосайка* – сенажаць (Мін.); пух. *Валосайка* – урочышча (Мін.);

зуб (ганц. *Зуб* – поле і лес (Бр.);

рот (ганц. *Зяпка* – поле і балота (Бр.) – ад *зяпа* ‘пашча, рот’¹²);

што абазначаюць розныя часткі і функцыі цела чалавека”, а да саматонімаў адносяцца лексемы *твар*, *рука*, *нага*, *лоб*, *нос* і г.д. Але такое ўжыванне адзначаных тэрмінаў некарэктна і не суадносіцца з ужо ўсталяванымі традыцыямі моўнай тэрміналогіі.

¹⁰ *Мікратапанімія Беларусі*: матэрыялы / Г. У. Арашонкава, Я. І. Грынавецкене, Ф. Д. Клімчук; рэдкал.: М. В. Бірыла, Ю. Ф. Мацкевіч, Мінск 1974, 374 с.

¹¹ *Тураўскі слоўнік*: у 5 т. / рэдкал.: А. А. Крывіцкі [і інш.], Мінск 1982–1987, т. 5, с. 283.

¹² *Тураўскі слоўнік...*, т. 2, с. 171.

шыя (кам. *Вошыёк* – урочышча (Бр.); драг. *Малашывска шыя* – прагон для жывёлы (Бр.); пруж. *Ошыёк* – урочышча (Бр.); іван. *Шыі* – протыжнае місце (Бр.); бярэз. *Шыіна* – поле (Мін.); стаўбц. *Шыйка* – сенажаць (Мін.); лід. *Шыйка* – балота (Гр.); шчуч. *Шыйка* – урочышча (Гр.); драг. *Шэя* – нізіна вузкая ў лесе (Бр.); нараўл. *Шія* – урочышча (Гом.);

горла (навагр. *Горла* – крыніца (Гр.);

скула (іван. *Скула* – хутор (Бр.);

плячо (малар. *Плэчыка* – поле (Бр.);

рабро (*Рэбрына* – лес, Радастава Драг. Бр.);

палец (стаўбц. *Палцо* – поле (Мін.); уздз. *Палцо* – поле (Мін.); стаўбц. *Пальцо* – поле (Мін.); стаўбц. *Пальцо* – поле (Мін.);

пазногці (стаўбц. *Кіпцікі* – поле і лес (Мін.);

грудзі (лун. *Сасці* – балота (Бр.);

жывот (староб. *Пузіно* – урочышча (Мін.); кобр. *Пузыновэ* – сенажаць (Бр.);

пуп (малар. *Пупівка* – урочышча (Бр.);

агузак (бых. *Задніца* – поле (Маг.); кам. *Срачыкы* – лес (Бр.);

нага (івац. *Нага* – поле, якое нагадвае нагу (Бр.); стаўбц. *Нога* – лес (Мін.); івац. *Нога* – сенажаць (Бр.);

пята (кобр. *Зап'ятте* – урочышча (Бр.); драг. *П'ята* – сенажаць, якая мае форму пяты (Бр.); іван. *П'ята* – пасвыско (пуд граныцэю, далёко) (Бр.); лун. *Пэта* – сенажаць (Бр.);

калена (стаўбц. *Калена* – поле (Мін.); смарг. *Калены* – урочышча (Гр.). Безумоўна, першы мікратапонім можна этымалагізаваць¹³ апелятывам *калена* 'круты паварот ракі, дарогі'¹⁴ – поле, якое размешчана каля такога паварота. Але мы, следам за М. Э. Рут, вобразнымі лічым у тым ліку тапонімы, матываваныя вобразнымі геаграфічнымі тэрмінамі. Сутнасць супастаўлення вобразных тапонімаў і геатэрмінаў аўтар паясняе так: (...) *Такія [вобразныя] тэрміны нярэдка ўзнікаюць як апелятывацыя адпаведных тапонімаў: аб'ект складанай формы атрымлівае вобразную назву; камі ландшафт данай мясцовасці паўтарае падобную форму некалькі разоў, то гатовы вобраз*

¹³ Неабходна сказаць, што этымалагізацыя ў анамастыцы адрозніваецца ад этымалагізацыі ў апелятыўнай лексіцы тым, што для оніма дастаткова выяўлення апелятыва ці першаснай формы ўласнага імя, якое ляжыць у аснове даследуемай адзінкі, гл.: *Теория и методика ономастических исследований* / А. В. Суперанская [и др.]; под ред. А. П. Непокупного, Москва 1986, с. 206.

¹⁴ І. Я. Яшкін, *Беларускія географічныя назвы...*, с. 85.

дублюецца і ўжнікае вобразны геаграфічны тэрмін...¹⁵. Другі ж указаны мікратапонім, відавочна, неабходна аднесці непасрэдна да саматызма *калена*, паколькі форма множнага ліку не характэрна для мікратапонімаў, што адносяцца да аб'ектаў, размешчаных каля называных геатэрмінаў.

Богус З. А. сцвярджае, што ў цэлым саматонімы адлюстроўваюць навакольны свет больш ці менш аднолькава (...): у антрапаніміі – з пазіцыі намінатара пры характарыстыцы членаў свайго грамадства, у тапаніміі – з пазіцыі намінатара пры арыентацыі ў навакольнай прасторы¹⁶. Сапраўды, з пазіцыі намінатыўнага цэнтра пры арыентацыі і вызначэнні адносна яго месцазнаходжання пэўнага геаграфічнага аб'екта, апелятыў *галава* выкарыстоўваецца для намінацыі аб'екта, што знаходзіцца блізка ад намінатара. Гэта зафіксавана ў тым ліку на ўзроўні агульнай лексікі: *галава* (адно са знач.) перан. 'пярэдня частка, пачатак чаго-н.'¹⁷, *галаўны* (адно са знач.) 'які ідзе ўперадзе чаго-н., перадавы; асноўны, вядучы'¹⁸. Такім чынам, мяркуецца, што мікратапонімы кобр. *Головн́ая* – поле (Бр.), лельч. *Головсьќа* – урочышча (Гом.), называюць аб'екты – пашу, урочышча, – якія размешчаны недалёка ад населенага пункта.

У гэтым кантэксце апазіцыйнай парай выступаюць тапонімы, матываваныя апелятывам *нага/пята* як частка цела чалавека і *хвост* як частка цела жывёл (напр., шчуч. *Хвост* – лес (Гр.), якія называюць аб'екты, найбольш аддаленыя ад населенага пункта. Адносна размяшчэння аб'екта з назвай ад апелятыва *пята* дазваляюць гаварыць звесткі інфарманта: іван. *П'ятА – пасвыско пуд граныццю* [каля мяжы з Украінай – Т.А.], далёка (Бр.). Такім чынам, назіраецца наступная мадэль: намінатыўны цэнтр (вёска) – галава (аб'ект, размешчаны паблізу ад вёскі) – нага/пята/хвост (аб'ект, найбольш аддалены ад вёскі). Тое ж адзначаюць М. Э. Рут і А. Л. Беразовіч адносна тапаніміі Рускай Поўначы¹⁹, а таксама І. І. Муланен адносна тапані-

¹⁵ М. Э. Рут, *Образная номинация в русской ономастике*, Москва 2008, с. 82–83.

¹⁶ З. А. Богус, *Соматизмы в разносистемных языках: семантико-словообразовательный и лингвокультурологический аспекты*: на материале русского, адыгейского и английского языков: автореф. дисс. ... канд. филол. н., Майкоп 2006, с. 23.

¹⁷ *Глумацальны слоўнік беларускай мовы*: у 5 т. / пад аг. рэд. К. К. Атраховіча (Крапівы), Мінск 1977–1984, с. 2, с. 15.

¹⁸ Там жа, с. 18.

¹⁹ М. Э. Рут, *Образная номинация в русской ономастике...*, с. 421, с. 475; Е. Л. Березович, *Русская топонимия в этнолингвистическом аспекте. Пространство и человек*, Москва 2009, с. 126–128.

міі Заанежжа²⁰. Аднак у фальклоры апазіцыя *галава – ногі* ўключана ў апазіцыю *верх – ніз*. Адпаведна, кожны кампанент набывае міфалагічную канатацыю, у прыватнасці, галава “змяшчае ў сабе патэнцыю жыцця і нават душу”, а ногі выяўляюць семантыку нізу і тым суадносяцца з дэманічным і хтанічным светам, уваходзяць у кантэксты авалодання і падпарадкавання²¹; аднясенне ног да сферы дэманічнага праяўляецца таксама на ўзроўні фразеалогіі²².

Апісаная вышэй матывацыйная мадэль наймення невялікіх сельскагаспадарчых угоддзяў вакол населеных пунктаў сведчыць пра пазнанне навакольнага мікрасусвету праз сябе і суаднясенне геаграфічнага аб’екта ў прасторы так, як суадносяцца часткі цела ў межах самога цела, дзе галава – умоўны цэнтр, нога(і)/пята(ы)/хвост – перыферыя. У фальклоры гэтая апазіцыя прадстаўлена крыху інакш: умоўны цэнтр – пуп, да перыферыі адносяцца зубы, пальцы рук (у большай ступені мезенец), таксама пята²³.

Важна падкрэсліць, што ў топанамінацыі адлюстраваны “чалавек анатамічны” і зусім не прадстаўлены “чалавек эмацыйны”: не зафіксавана ў якасці матывавальных апелятываў лексема *сэрца* (як і *душа*), якія маглі б гаварыць пра эмоцыі або пачуцці чалавека. Гэты аспект – эмацыйна-ацэначны – рэпрэзентаваны праз іншыя асновы, напр., *Дабрынь, Перынова, Ванючка* і інш., якія, аднак, эксплікуюць эмацыйны стан чалавека апасродкавана – праз адносіны да іншых з’яў рэчаіснасці. Але пры гэтым неабходна спыніцца на некаторых онімах. Калі мікранайменні тыпу *Нага, Рука, Палец* і г.д. не маюць відавочнай экспрэсіўнасці, то ў онімах тыпу *Срачыкы, Задніца* пэўны эмацыйны фон выдзеліць магчыма. Т. Валодзіна, аналізуючы фальклорную сімволіку азадка, адзначае разуменне яго як нечага таямнічага, цёмнага, нячыстага, нябачнага і нават небяспечнага і ганебнага²⁴. Мяркуюцца, што ў тапанімічнай намінацыі адлюстравана менавіта такое значэнне; адпаведна, аб’екты з гэтымі назвамі могуць характарызавацца або дрэннай урадлівасцю, або далёкім размяшчэннем²⁵. Пры гэтым маг-

²⁰ И. И. Муллонен, *Топонимия Заонежья: словарь с историко-культурными комментариями*, Петрозаводск 2008, с. 43, 47.

²¹ Т. Валодзіна, *Цела чалавека: слова, міф, рытуал*, Мінск 2009, с. 52–57.

²² Л. У. Кулік, *Беларускія саматычныя фразеалагічныя адзінкі на фоне англійскіх: структурна-семантычны і лінгвакультуралагічны аспект...*, с. 20.

²³ Т. Валодзіна, *Цела чалавека: слова, міф, рытуал...*, с. 88–99.

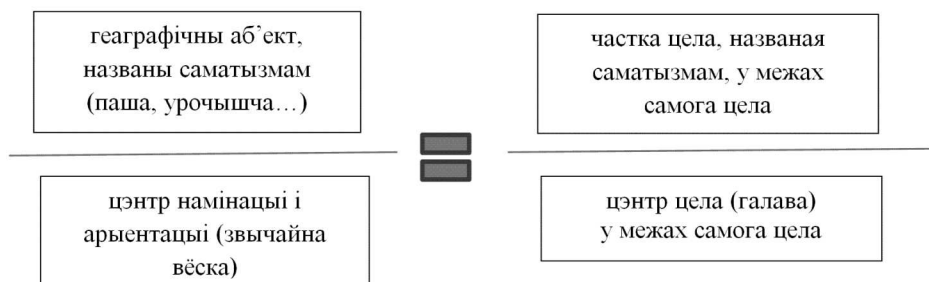
²⁴ Там жа, с. 62.

²⁵ Суадносіны *задні* – *апошні* па этналінгвістычных матэрыялах аднавіла Т. Валодзіна. Гл.: там жа, с. 66.

чымае ўказанне на аддаленасць ад умоўнага намінацыўнага цэнтра апасродкавана – праз фальклорнае пераасэнсаванне – адлюстроўвае арыентацыйную функцыю адзначаных онімаў.

Такім чынам, сутнасць арыентацыйнай функцыі саматонімаў заключаецца ў наступным – размяшчэнне геаграфічных аб’ектаў у прасторы адлюстроўвае своеасаблівую праекцыю цела чалавека ў прасторы.

Графічна гэта можна паказаць у выглядзе наступнай прапорцыі:

Але функцыянаванне саматонімаў не абмяжоўваецца толькі арыентацыйным прызначэннем. У беларускай тапаніміі даволі пашырана практыка намінацыі геаграфічнага мікрааб’екта праз падабенства формы²⁶ – напр., падабенства да формы пяты, нагі, шыі і інш. Магчыма выдзеліць наступныя групы онімаў (групаваны ў залежнасці ад матывавальнай асновы): *шыя* (пруж. *Ошыёк* – урочышча (Бр.); іван. *ШыІ* – “протяжное місце” (Бр.); бярэз. *Шыіна* – поле (Мін.); стаўбц. *Шыйка* – сенажаць (Мін.); лід. *Шыйка* – балота (Гр.); драг. *Шэя* – нізіна вузкая ў лесе (Бр.); нараўл. *Шія* – урочышча (Гом.) і іншыя); *скула* (іван. *СкУла* – хутар (Бр.); *плячо* (малар. *ПлЭчыка* – поле (Бр.); *рабро* (драг. *РэбРЫна* – лес (Бр.); *палец* (стаўбц. *Палцё* – поле (Мін.); уздз. *Палцё* – поле (Мін.) і інш.); *пазногці* (стаўбц. *Кіпцікі* – поле і лес (Мін.); часткова *нага* (івац. *Нага* – поле, якое нагадвае нагу (Бр.); стаўбц. *Ногá* – лес (Мін.) і г.д.); часткова *пята* (драг. *П’ятá* – сенажаць, якая мае форму пяты (Бр.) і інш.). Паказальная ў гэтым аспекце пара мікратапонімаў, зафіксаваных у адной вёсцы, – ганц. *Зяпка* – поле і лес і *Зуб* – лес і балота. Магчыма, такое суседства сведчыць пра суаднясенне геаграфічных аб’ектаў, іх размяшчэння або формы з сапраўднымі ротамі і зубамі ў цэле чалавека.

²⁶ Мадэль намінацыі аб’ектаў па іх форме надзвычай прадуктыўная ў цэлым у тапаніміі, гл.: Т. М. Аліферчык, *Тапанімія Заходняга Палесся ў этналінгвістычным аспекце*: аўтарэф. дыс. ... канд. філал. н., Мінск 2011, с. 9.

Даволі часта для атаясамлення формы геаграфічнага аб'екта выкарыстоўваецца паралель з часткай цела жывёл.

У беларускай мікратапаніміі зафіксаваны таксама некалькі выпадкаў выкарыстання ў тапанімічнай намінацыі назваў хвароб і болек чалавека:

а) *горб* (міёр. *Гарбы* – урочышча (Віц.); пін. *Горб́ач* – поле (Бр.), жаб. *Горб́ач* – поле (Бр.), стол. *Горб́ач* – урочышча (Бр.). Безумоўна, адзначаныя мікратапонімы матываваны геатэрмінам *горб* ‘невысокая пакатая горка; высокі ўзгорак’²⁷, а шырэі – найменнем горбам любых выпукласцяў, на зямлі і на целе чалавека. Пра сутнасць суаднясення вобразных тапонімаў і геатэрмінаў гл. вышэй. Наогул, гэты апелятыў у шматлікіх варыянтах шырока распаўсюджаны ў якасці асновы для мікратапонімаў і айконімаў на тэрыторыі Беларусі.

б) *каўтун* (лун. *Коўтун* – лес (Бр.); івац. *Коўту́ново* – балота (Бр.); лун. *Космо́во* – урочышча (Бр.). Адзначаныя мікратапонімы матываваны апелятывам *каўтун* у значэнні ‘хвароба’. Найбольш падрабязна ў кантэксце народнай медыцыны каўтун апісала Т. Валодзіна²⁸. Сярод адметных рыс гэтай хваробы адзначаюцца спляценне валасоў на галаве, якое нельга чапаць, часаць, мыць, адразаць і г.д. На падабенства назвы хваробы і мікратапоніма на ўзроўні матывацыі паказвае паведамленне інфарманта: *Коўтун – лес, дзе богато на берозах уецца коўту́ніў*²⁹. Мікратапонім *Космо́во* матываваны лексемай *космы* ‘пасмы валасоў, звычайна пераблытаныя, скудлачаныя’³⁰, якая не абазначае хваробу, але адлюстроўвае падабенства стану валасоў пры каўту́не.

Такім чынам, аналіз беларускіх мікратапонімаў, матываваных саматызмамі, выявіў некалькі матывацыйных мадэлей: а) арыентацыйная мадэль намінацыі (анімічныя адзінкі адлюстроўваюць размяшчэнне геаграфічных аб'ектаў адносна цэнтра намінацыі, як часткі цела – адносна галавы ў межах самага цела – прасторавага праекцыя цела чалавека), б) мадэль намінацыі па падабенству: 1) да цела чалавека (пазногці, пята, нага, плячо і г.д.), 2) да хваробы чалавека (горб, каўтун).

Неабходна падкрэсліць, што ўвасабленне ў тапаніміі адлюстравана не толькі на ўзроўні саматонімаў. У мікратапаніміі сустракаецца

²⁷ І. Я. Яшкін, *Беларускія геаграфічныя назвы...*, с. 51.

²⁸ Т. Валодзіна, *Цела чалавека: слова, міф, рытуал...*, с. 196–202.

²⁹ *Мікратапанімія Беларусі...*, с. 122.

³⁰ *Тлумачальны слоўнік беларускай мовы...*, т. 2, с. 716.

дастаткова вялікая група адзінак, якія матываваны назвамі адзення, посуду, ежы, прылад працы і шматлікіх іншых рэчаў, якія маюць адносіны да чалавека. Аднаводна, аналіз такіх адзінак з'яўляецца даволі перспектыўным і дазволіць выявіць розныя мадэлі топанамінацыі, акрамя ўжо вызначаных ландшафтнай, гідранімічнай і адантрапанімічнай.

STRESZCZENIE

Autorka artykułu bada białoruskie mikrotoponimy motywowane somatyzmami – nazwiskami ludzkich części ciała. W nowoczesnym językoznawstwie i folklorze somatyzmy zostały dokładnie opracowane, natomiast większej uwagi wymagają nazwy miejsc pochodzące od somatyzmów. Autorka analizuje nazwy miejscowości, apelatywy oraz ludowe wersje etymologii toponimów i formułuje tezę o funkcjonowaniu w mikrotoponimii białoruskiej dwóch modeli nominatywnych: 1) modelu orientacyjnego, 2) modelu według podobieństwa.

Słowa kluczowe: toponimia białoruska, antropocentryzm, mikrotoponimy, somatyzmy, apelatywy, ludowe wersje etymologii, modele motywacyjne.

SUMMARY

The author of the article explores the Belarusian microtoponyms motivated by somatisms – the names of human body parts. In modern linguistics and folklore, somatisms have been investigated thoroughly. However, place names, derived from somatisms, still require linguists' attention. The author analyzes the place names, motivating appellatives, as well as folk versions of etymology of the toponyms, and concludes that two nominative models function in the Belarusian microtoponyms: 1) the indicatory model, 2) the model of resemblance.

Key words: Belarusian toponymy, anthropocentrism, microtoponyms, somatisms, appellatives, folk versions of etymology, motivation models.